

Natalia Szczerbij

Przykarpacki Uniwersytet Narodowy

im. Wasyla Stefanyka, Iwano-Frankiwnsk (Ukraina)

e-mail: natalia.shcherbii@pnu.edu.ua

ORCID: 0000-0002-1431-9595

HYBRYDALNE FORMY CZASOWNIKOWE W JĘZYKU POLSKIM I UKRAIŃSKIM

Jednym z najbardziej rozpowszechnionych kierunków współczesnych badań językoznawczych jest analiza związków międzykategorialnych, szczególnie na materiale kilku języków.

Po raz pierwszy terminu *hybrydalne formy czasownikowe* użył rosyjski językoznawca Wiktor Winogradow w swojej pracy *Русский язык. Грамматическое учение о слове*. Tym terminem badacz określa imiesłowy przymiotnikowe (*гибридные глагольно-прилагательные формы*). Hybrydalność tych form W. Winogradow wyjaśnia łączeniem cech przeciwstawnych części mowy – werbalnych oraz imiennych [Виноградов 1972, 208].

Według SJP [SJP, wersja elektroniczna] hybryda, hybrydowy, hybrydalny, hybrydyczny to: 1. «coś, co składa się z różnych elementów, często do siebie niepasujących».

Hybrydalne formy czasownikowe są zjawiskiem o charakterze wieloaspektowym, znajdującym się na granicy kilku części mowy. Łączą cechy różnych części mowy oraz wykazują synkretyzm na poziomie morfologicznym i semantyczno-składniowym.

U podstaw „hybrydalności” leży teoria mieszanych części mowy Aleksandra Pieszkowskiego, która polega na wydzielaniu części mowy łączących w sobie kategorie charakterystyczne dla różnych klas, np.: czasu, przypadku, zwrotności, strony, liczby [Пешковский 2001, 104]. Do takich części mowy językoznawca zalicza rzeczowniki odczasownikowe, imiesłowy przymiotnikowe i przysłówkowe, które znajdują się na granicy imiennych i werbalnych części mowy [Пешковский 2001, 104].

W językoznawstwie polskim na określenie *hybrydalnych form czasownikowych* funkcjonują terminy *nieosobowe formy fleksyjne*, *formy fleksyjne niekongruentne* (formy na *-no*, *-to*) lub *formy nieokreślone* (bezokolicznik oraz imiesłowy przysłówkowe i przymiotnikowe) [Grzegorzczkowska, Laskowski 1999, 200–202], *nieosobowe nieodmienne formy czasownika* [Strutyński 2002, 178] oraz *formy niefinitywne* (bezokolicznik i imiesłów przysłówkowy), *regularne derywaty odczasownikowe* (imiesłowy przymiotnikowe oraz odsłownik) [Saloni 2012, 105]. Uwzględ-

niając wyżej wymienione ujęcia, do zakresu terminu *hybrydalne formy czasownikowe* zaliczamy rzeczowniki odczasownikowe, imiesłowy przymiotnikowe, formy zakończone na *-no*, *-to* oraz bezokoliczniki. Charakterystyczne dla tych form jest współwystępowanie kategorii werbalnych oraz imiennych. W językach słowiańskich właściwości oraz liczba tych kategorii są zróżnicowane.

Wspólną cechą hybrydalnych form czasownikowych jest nie tylko wspólne pochodzenie (o którym będzie mowa przy poszczególnych analizach każdej z wyżej wymienionych form), lecz także znaczenie procesualne oraz kategoria aspektu, która przede wszystkim przysługuje czasownikowi. W różnych językach słowiańskich stopień zbliżenia każdej hybrydalnej formy z czasownikiem lub rzeczownikiem jest odmienny.

Z semantycznego punktu widzenia do form procesualnych zalicza się wyrazy, które wyrażają zmienność / niezmienność w czasie, tzn.: 1) finitywne formy czasownikowe (*verbum finitum*); 2) formy zakończone na *-no*, *-to*; 3) bezokoliczniki; 4) imiesłowy przysłówkowe; 5) rzeczowniki odczasownikowe zakończone na *-nie*, *-cie* o znaczeniu procesualnym.

Według kryterium słotwórczego do formacji procesualnych zaliczane są wyrazy pochodne od nazw pewnych procesów, tj.: 1) nazwy cech przedmiotów wynikające z procesów – imiesłowy przymiotnikowe; 2) nazwy cech przedmiotów związane z procesem – przymiotniki odczasownikowe (przymiotniki procesualne), np.: *powtarzalny*, *szkodliwy*, *dbały*, *wędrowny* // *інтегрувальний*, *синтезувальний*, *розсувний*, *зливний*; 3) nazwy cech procesów – imiesłowy przysłówkowe; 4) nazwy przedmiotów związane z procesami – rzeczowniki odczasownikowe.

Czasownikowa kategoria aspektu jest transponowana od czasownika na inne pochodne części mowy – formy zakończone na *-no*, *-to*, imiesłowy przysłówkowe, imiesłowy przymiotnikowe oraz rzeczowniki odczasownikowe ze znaczeniem procesualnym. Zachowują one prefiksy i sufiksy wyrazów podstawowych, np.: *zrobiono*, *zrobiwszy*, *zrobiony*, *zrobienie* // *зроблено*, *зробивши*, *зроблений*, brak formy rzeczownika odczasownikowego.

Wykładnikami aspektu są odpowiednie afiksy. Morfem gramatyczny aspektu niedokonanego jest wyrażany przez sufiksy, a prefiksy są nosicielami dokonaności zarówno w języku ukraińskim, jak i w polskim [Вихованець 2004, 253, 295]. Dokonaność / niedokonaność wyraża charakter trwania procesu: limitatywność / Nielimitatywność, rezultatywność / nierezultatywność, semefaktywność / multiplikatywność itp. Różnorodne formacje czasownikowe łączą ogólnoczasownikowe kategorie, takie jak: przechodniość / nieprzechodniość, dokonaność / niedokonaność, personalność / impersonalność.

Celem niniejszego artykułu jest nie tylko próba porównania hybrydalnych form czasownikowych w materiale pochodzącym z języka polskiego i ukraińskiego, lecz także analiza tych form ze wspólnego punktu wi-

dzenia – procesualności, a podmiotem analizy są kategorie gramatyczne wyrażane przez hybrydalne formy czasownikowe w obu tych językach.

Zastosowanie metody porównawczej umożliwi wyodrębnienie tożsamyh i odmiennych cech w obu językach oraz scharakteryzowanie stopnia zbliżenia tych form do czasownika lub rzeczownika, szczególnie dzięki kategorii zwrotności.

Przykłady zaczerpnięto z tekstów literatury pięknej, uwzględnionych w korpusach języka ukraińskiego [KYM] i polskiego [NKJP], oraz – w odniesieniu do współczesnego języka potocznego – z sieci Internet.

W dalszej części artykułu poddano szczegółowej analizie każdą z wyróżnionych form hybrydalnych.

Bezokolicznik jest specyficzną formacją międzykategorialną. Syntaktyczna osobliwość języka ukraińskiego polega na używaniu bezokolicznika w konstrukcjach, w których w języku polskim i rosyjskim przeważa rzeczownik odczasownikowy, np.: *próba zrobienia czegoś* – *спроба зробити щось*.

Bezokolicznikom nie przysługują kategorie osoby, czasu i trybu, określające okoliczności, w których odbywa się czynność. Ich forma zawiera informację o przebiegu czynności (zakończona, jednorazowa, wielokrotna). Bezokolicznik jest nieodmienną formą czasownikową, która oznacza proces, nie wskazując na wykonawcę i czas [Strutyński 2002, 178].

Cechy leksykalno-składniowe bezokolicznika zbliżają go do osobowej formy czasownikowej. Rozróżniamy bezokoliczniki dokonane i niedokonane, co świadczy o zachowaniu werbalnej kategorii aspektu: *robić* i *zrobić*, *malować* i *namalować*, *myć* i *umyć*, oraz jednokrotne i wielokrotne: *mówić* i *mawiać*, *być* i *bywać*, *jeść* i *jadać*.

Bezokoliczniki wyrażają stronę czynną i zwrotną: *myć* i *myć się*, *bić* i *bić się*, *czesać* i *czesać się*. Niektóre czasowniki mają tylko stronę zwrotną tzw. *reflexiva tantum*: *śmiać się*, *bać się*, *klaniać się*, chociaż jest to tylko formalna zbieżność z formami zwrotnymi, ponieważ funkcji zwrotności te czasowniki nie wyrażają.

Bezokolicznik nie zawiera wykładników osobowo-czasowych i osobowo-trybowych, które są obowiązujące dla osobowych form czasownika, dlatego tylko w połączeniu z formami analitycznymi może wyrażać relacje czasowe: *będę pisać* // *буду писати*.

Bezokolicznik jako nazwa czynności jest podobny pod względem znaczenia i funkcji w zdaniu do rzeczownika odczasownikowego, np. bezokoliczniki *chodzić* i *mówić* nazywają te same czynności, co rzeczowniki odczasownikowe *pisanie*, *chodzenie*. Z tego powodu w zdaniu bezokolicznik może pełnić taką samą funkcję jak rzeczownik – bezokolicznik występuje wprawdzie w pozycji syntaktycznie zależnej, może jednak być także użyty w funkcji członu syntaktycznie niezależnego (a więc konstytutywnego) wyrażenia zdaniowego [Grzegorzczkowska 1999, 202]. W polskich konstrukcjach składniowych przy czasownikach fazowych oraz modal-

nych można używać bezokolicznika lub rzeczownika odczasownikowego, np.: *kończę tłumaczyć opowiadanie* lub *kończę **tłumaczenie** opowiadania*; *wolę chodzić piechotą* lub *wolę **chodzenie** piechotą*; *pragniemy **wyzwolić się** z tego* lub *pragniemy **wyzwolenia się** z tego*. W języku polskim w porównaniu z językiem ukraińskim częściej używa się rzeczownika odczasownikowego. Porównajmy: *próba zrobienia (czegoś)* – *спроба зробити (щось)*; *zezwolenie na wykorzystanie (czegoś)* – *дозвіл використати щось*; *przeszkadzanie w robieniu (czegoś)* – *перешкоджання робити щось*; *propozycja wygłoszenia (czegoś)* – *пропозиція виголосити (щось)* [Кравчук 2015, 76–77].

Imiesłów przymiotnikowy to skomplikowana hybrydalna forma na granicy dwóch części mowy – czasownika oraz przymiotnika. Imiesłowowi przymiotnikowemu, podobnie jak czasownikowi, przysługuje kategoria czasu, aspektu oraz strony. Odmienia się jak przymiotnik przez przypadki, liczby oraz rodzaje. W języku ukraińskim podobnie jak w polskim w zdaniu pełni funkcję członu zależnego grupy imiennej (przydawki) [Жовтобрюх, Кулик 1972, 264]. Według binarnej fleksyjno-składniowej klasyfikacji części mowy Zygmunta Saloniego [Saloni 2012, 106–108] w języku polskim ze względu na swą prymarną funkcję składniową przydawki oraz typ odmiany owe formy są przymiotnikami relacyjnymi (przymiotniki odczasownikowe), a ich stosunek do czasowników jest taki sam jak np. przymiotników *bywały*, *osiwiałe*, *lecz* omawiane leksemy Janusz Strutyński pozostawia w obrębie czasownika ze względu na zakorzenioną tradycję i praktykę szkolną [Strutyński 2002, 156]. W języku ukraińskim Iwan Wychowanec podobnie opisuje imiesłów przymiotnikowy jako *синтаксичний і морфологічний ад’єктив* [Вихованець 1988, 176–179]. Henryk Wróbel w swoich starszych pracach przyjmował ugruntowany w gramatyce polskiej pogląd, że imiesłowy są formami fleksyjnymi czasowników (stosując ujęcie Stanisława Jodłowskiego), czyli strukturami morfologicznymi tworzonymi w sposób mniej lub bardziej regularny według zasad polskiej fleksji czasownikowej [Wróbel 1975, 9], jednak w nowszych pracach stosuje inne ujęcie [Wróbel 2001].

Witalij Rusaniwski imiesłów przymiotnikowy interpretuje jako nieosobową formę czasownika [Русанівський 1968, 408]. Hałyna Hnatiuk, autorka pracy monograficznej o imiesłowie przymiotnikowym w języku ukraińskim, wyodrębnia go jako samodzielną międzykategorialną część mowy, łączącą cechy czasownika i przymiotnika [Гнатюк 1982].

Cechą imiesłówów przymiotnikowych jest niwelacja procesualności oraz jej transformacja na odczasownikową cechę przedmiotu w wyniku wykonywanej przez niego czynności lub właściwy dla niego stan [Вихованець 1988, 131].

W języku ukraińskim imiesłowy przymiotnikowe są tworzone znacznie rzadziej niż w języku rosyjskim i polskim. W języku rosyjskim od tego samego czasownika przechodniego możemy utworzyć cztery formy imiesłowu przymiotnikowego, np.: *читающий*, *читавший*,

читаемый, читанный. Wynika to z tego, że język rosyjski ma ma rozwinięte system i klasyfikacje nie tylko kategorii strony (*страдательный и действительный залог*), ale i w obrębie opozycji czasowej (imiesłowy terażniejsze i przeszłe). Analogię do czynnego imiesłowu przeszłego można znaleźć w polskich przymiotnikach na *-ty* (są to dawne imiesłowy), które Jan Tokarski uznaje za imiesłowy od dokonanych czasowników procesualnych [Tokarski 1951], np.: *pożółkły, wyrudziały, upadły, były*. Takie formy występują jednak stosunkowo rzadko, a ich tworzenie nie charakteryzuje się automatyzmem [Nagórko 2007, 141].

W języku ukraińskim zgodnie ze szkolną gramatyką wyróżnia się czynne imiesłowy przymiotnikowe czasu terażniejszego oraz przeszłego. Podobna klasyfikacja była kiedyś w polskiej gramatyce szkolnej. Imiesłowy czynne czasu terażniejszego tworzy się od podstawy czasu terażniejszego czasowników przechodnich i nieprzechodnich za pomocą sufiksów *-уч (uiŭ)*, *-юч (uiŭ)*, *-ач (uiŭ)*, *-яч (uiŭ)*: *печучий, стихающий, сидячий, лежащий*. Imiesłowy przymiotnikowe czynne czasu przeszłego tworzy się od podstawy bezokolicznika czasowników nieprzechodnich aspektu dokonanego za pomocą sufiksu *-л (uiŭ)*: *побілілий, носивілий, замерзлий, змарнілий* [Козачук 2007, 171], lecz według niektórych językoznawców owe formy stanowią międzykategorialny typ pomiędzy imiesłowami a przymiotnikami [Вихованець, Городенська 2004, 147].

W języku ukraińskim używanie imiesłowów przymiotnikowych czynnych czasu terażniejszego jest w znacznej mierze ograniczone i częstsze w literaturze pięknej [Курило 1925, 9], w języku potocznym te formy prawie nie występują. Porównajmy: *синіючі дали, жовтіючі поля. Високу постать головнокомандувача щодня бачили то в порту, то ще частіше – на горі Мітрідат, коли він у бінокль розглядав синіючий вдалині за протокою кубанський берег* [Олесь Гончар]; *Напівпрозорі жовтіючі та червоніючі кетяги солодко дрімують серед лапатого листя* [Михайло Коцюбинський].

Imiesłowy przymiotnikowe czynne czasu przeszłego na *-ший, -виший, -чий, -мий* są rzadko tworzone w języku ukraińskim, można znaleźć pojedyncze przykłady: *здолавший, перемігший, оживший, озвірівший, носивівший, перемігший, допомігший* oraz nieliczne imiesłowy na *-лий*: *ожилий, озвірілий, носивілий*, utworzone od prefiksalnych czasowników nieprzechodnich. Zamiast tych form używa się zdań podrzędnie złożonych, co jest bardziej naturalne w języku ukraińskim, np.: *той, який здолав; той, що переміг*.

W związku z tym można przyjąć, że opozycja imiesłowów przymiotnikowych wyrażona przez kategorię strony w języku ukraińskim w dużej mierze zaginęła, a zatem i kategoria strony nie jest tu właściwa. W języku ukraińskim imiesłowy przymiotnikowe bierne mogą występować w czasie terażniejszym lub przeszłym. Imiesłowy przymiotnikowe czasu terażniejszego tworzy się od podstawy czasownika czasu terażniejszego za pomocą sufiksów *-ува-, -юва-*, czasu przeszłego – od podstawy czasownika

czasu przeszłego za pomocą sufiksów *-н-, -ен- (-ен-), -т-*: *написаний, зроблений, помитий*.

Gramatyki akademickie języka ukraińskiego odrzucają obecność kategorii czasu oraz strony w imiesłowach przymiotnikowych [Вихованець, Городенська 2004, 147–148]. Imiesłów przymiotnikowy nie wyraża stosunku do momentu mówienia, nie ma zatem trzech form czasownikowych. Niektóre imiesłowy przymiotnikowe oznaczają wykonywanie czynności w momencie mówienia (*засихаюче дерево, сивіюча коса*), a inne wskazują na czynności, które poprzedzają wypowiedź (*задуманий маневр, носивлий палець*). Wskazana przez imiesłów przymiotnikowy cecha nie jest związana z czasem, ponieważ jego wykładniki kategorii czasu można neutralizować za pomocą transformacji. Wykładniki kategorii czasu to formy morfemu syntaktycznego *бути* oraz *стати, здаватися, робитися, лишитися, залишитися, зостатися* itp. Na przykład: *Цей транспортний засіб був зроблений з цілого стовбура дерева діаметром близько 1 м* [Сергій Пустовалов]; *Досі Антін здавався простим і зрозумілим. Все було в нім ясне, добре відоме, укладалося в рамки, а от...* [Михайло Коцюбинський].

Język polski ma mniej form imiesłowów przymiotnikowych, lecz w porównaniu z językiem ukraińskim ich tworzenie jest bardziej regularne, szczególnie w wypadku zapożyczeń i neologizmów, np.: *program instalujący; instagramująca blogerka; Stałem się nagle agresywny i drażliwy – mówię czatujący od trzech lat 40-letni Marek. – Zaczęłam wchodzić do pokoju czatowego ciągle pod nowym nickiem i obrzucać inwektywami tam obecnych* [Krystyna Pytlakowska]. Polskie imiesłowy przymiotnikowe podobnie jak rosyjskie zachowują aspektowe znaczenie czasownika oraz za pomocą specjalnych sufiksów (*-ąc-, -n-, -t-, -on-, -ęt-*) wyrażają gramatyczne znaczenie strony czynnej i biernej.

Imiesłowy te określają cechy czynnościowe przedmiotów i osób, są związane z wykonywaniem czynności. Imiesłowy podkreślające czynność lub stan osób i przedmiotów nazywa się imiesłowami czynnymi. Imiesłowy czynne tworzy się od tematu czasu teraźniejszego za pomocą przyrostka *-ąc* i końcówek rodzajowych: *padający śnieg, śmiejąca się dziewczyna, płaczące dziecko*.

Imiesłowy bierne określają osobę lub rzecz ze względu na bierne poddawanie się czynności. Tworzy się je od tematu czasu przeszłego i teraźniejszego czasowników czynnych przechodnych za pomocą przyrostków *-ny, -ony, -ty, -ęty*: *chwalony uczeń, wyprana koszula, umyte dziecko, zmarznęte dzieci*.

Imiesłowy czynne i bierne odmieniają się według wzorów deklinacji przymiotnikowej, a w liczbie mnogiej mają formy męskoosobowe i niemęskoosobowe: *śpieszący się ludzie, piszące kobiety, zaproszeni goście, wyróżnieni studenci*. Wyżej wymienione przykłady na język ukraiński często tłumaczymy w sposób opisowy, ponieważ nie są one rozpowszechnione i tworzone tak regularnie jak w szyku polskim i rosyjskim, np. *pi-*

szący *chłopiec* – *хлопець, який пише*; *śpieszący się ludzie* – *люди, які цнишають*.

Oprócz tego język polski zachowuje zwrotny formant *się*, który może wskazywać na obecność strony zwrotnej z różnymi konotacjami (znaczenie rezultatywne, absolutywne, dekauzatywne itp.) [Шербія 2014a, 46], np.: *Najemni wojownicy, **bijący się** dla pieniędzy, okazują się u mnie bardziej honorowi od walczących za ojczyznę żołnierzy* [Andrzej Sapkowski].

Imiesłowy przymiotnikowe zachowują kategorię aspektu należną czasownikom oraz utrzymują cechy rekcyjne form osobowych czasownika, tzn. zachowanie rządu przypadków zależnych przy imiesłowach czynnych, np. *piszący książkę, mówiący o koledze*, lub też – w wypadku imiesłowu biernego – właściwości rekcyjne imiesłowu są regularnie (transformacyjnie) wyprowadzalne z właściwości rekcyjnych form osobowych czasownika [Grzegorzczkowska, Laskowski 1999, 82], np.: *Kasia dała Andrzejowi książkę* – *Książka dana Andrzejowi przez Kasię*. Ukraińskie konstrukcje bierne reprezentują odmienną rekcję – subiekt w narzędniku w przeciwieństwie do polskiej konstrukcji z przyimkiem *przez* oraz biernikiem: *Przecież nie miał jakiegokolwiek pewności, że **przyjęty przez niego** podział na strefy geograficzne jest prawidłowy...* [Adam Barczyński]; *Однак, це не позбавляє ОМС права за власною ініціативою або ініціативою інших заінтересованих осіб змінити чи скасувати **прийнятий ним** правовий акт* [„Dziennik Ustaw Rady Najwyższej Ukrainy”].

Polskie imiesłowy przymiotnikowe nie wyrażają gramatycznego znaczenia czasu. Obserwujemy tylko bierne formy czasu przeszłego, utworzone za pomocą przyrostków *-an*, *-en*, *-on*, *-t*: *przeczytany, zrobiony, otwarty*.

W konstrukcji biernej zmienna forma czasownika posiłkowego wyraża kategorię czasu, trybu, osoby oraz liczby, częściowo aspektu, w czasie przeszłym – rodzaj oraz formę męskoosobową. Jako czasowniki posiłkowe występują czasowniki: *być* – szczególnie z imiesłowami przymiotnikowymi w aspekcie niedokonanym, *zostać* – przede wszystkim z imiesłowami w aspekcie dokonanym.

Formy zakończone na *-no*, *-to*. Wśród językoznawców brak jednoznaczności co do terminologii form na *-no*, *-to*. Związane jest to z ich pochodzeniem.

W języku ukraińskim w zależności od typu cechy motywacyjnej wyróżnia się następujące terminy:

- 1) *formy zakończone na **-no**, **-to*** [Булаховський 1948] – neutralne określenie, które świadczy tylko o formach jako zjawiskach gramatycznych;
- 2) *czasownikowe formy zakończone na **-no**, **-to**, bezosobowe czasownikowe formy zakończone na **-no**, **-to*** – określenia wskazujące na związek z czasownikiem;
- 3) *imiesłowy przymiotnikowe zakończone na **-no**, **-to**, imiesłowowe formy zakończone na **-no**, **-to**, nieodmienne odimiesłowowe predykatywne*

- formy na -no, -to* [Гнатюк 1982] – określenia wskazujące na imiesłowowe pochodzenie tych form lub na inną cechę;
- 4) *orzeczniki na -no, -to* [Булаховський 1948], *orzecznikowa forma na -no, -to* [Witalij Rusaniwski], *odprzymiotnikowa orzecznikowa forma na -no, -to* – określenia według składniowej funkcji;
 - 5) *bierne formy na -no, -to* [Андерш 1987] – nazwa uwzględniająca kategorię strony;
 - 6) *bezosobowe zdania (konstrukcje) na -no, -to* – nazwa ze względu na kategorię osobowości;
 - 7) *predykatywne formy na -no, -to, predykatywy na -no, -to, predykatywne orzecznikowe słowa na -no, -to* [Русанівський 1968; СУМ] – nazwy wskazujące na predykatywny charakter tych form lub inną cechę;
 - 8) *perfekt na -no, -to* [Wieczorek 1994] – nazwa ze względu na kategorię czasu.

W języku polskim obserwujemy używanie terminów: *predykatywna forma bezosobowa* [Nagórko 2007], *nieodmienne imiesłowy* [Bał 1978], *nieosobowe, nieodmienne formy czasownika* [Strutyński 2002], *nieosobowe formy fleksyjne, formy fleksyjne niekongruentne, formy na -no, -to, nieosobowe formy na -no, -to* [Grzegorzczkova, Laskowski 1999].

Z pochodzenia formy na *-no, -to* są skostniałymi formami rzeczownikowej odmiany dawnych imiesłowów biernych rodzaju nijakiego zakończonych na *-o*. Imiesłowy te wchodziły w skład strony biernej: *jest myto, było myto, jest robiono, było robiono*. Gdy w tych formach zanikło słowo posiłkowe *jest* lub *było*, imiesłowy te otrzymały znaczenie czynne i do dziś pełnią funkcję orzeczenia nieosobowego w zdaniu. W językach rosyjskim i czeskim te formy zachowały swoją pierwotną postać, a w polskim i ukraińskim przekształciły się w formy czasownikowe na *-no, -to*, np. *Centralka redakcji zarejestrowała godzinę rozmowy i numer, z którego dzwoniło* [Tomasz Konatkowski].

Formy (zakończone) na *-no, -to* w przeciwieństwie do imiesłowów przymiotnikowych nie wskazują na osobę, rodzaj czy liczbę, tzn. kategoria osoby jest zdeterminowana przez brak leksykalnej możliwości wypełnienia strukturalno-syntaktycznej pozycji podmiotu [Grzegorzczkova, Laskowski 1999, 200], np.: *piszący chłopiec* (rodzaj męski, liczba pojedyncza) – *pisząca dziewczyna* (rodzaj żeński, liczba pojedyncza) – *piszące dziecko* (rodzaj nijaki, liczba pojedyncza) – *piszące kobiety* (rodzaj niemęskoosobowy, liczba mnoga) – *piszący studenci* (rodzaj męskoosobowy, liczba mnoga) – *dokumenty pisano* (forma na *-no, -to*).

Podkreślanie czynności nie dotyczy ani nadawcy, ani odbiorcy, lecz samej formy *-no, -to*. Konstrukcje nieosobowe na *-no, -to* akcentują czynność, a nie jej wykonawcę.

W języku polskim są trzy typy konstrukcji do opisywania sytuacji bezosobowych, których wspólną cechą jest blokada syntaktycznej pozycji podmiotu. Osoba podmiotu, czyli wykonawca czynności lub nosiciel procesu czy stanu, jest w takich konstrukcjach nieokreślona, ponieważ

mówiący nie chce jej wskazać lub nie jest w stanie jej nazwać [Grzegorzczkowska, Laskowski 1999, 200]:

- 1) nieosobowe formy fleksyjne na *-no*, *-to*, np. *mówiono*, *zrobiono*, *zbudowano*;
- 2) konstrukcje z morfemem *się* oparte na formie 3. os. lp. (rodzaju nijakiego). Takie formy językoznawcy nazywają słowiańskimi ergatywami. W konstrukcjach ergatywnych wykonawca czynności otrzymuje postać przypadka zależnego, więc na pierwsze miejsce wybija się sama czynność [Koneczna 1956, 385]: *pracuje się*, *przeczytało się*, *będzie się chodziło* // *живеться*, *працювалося*, *розвидниться*. Afiks *się* w takich konstrukcjach nie odgrywa roli dopełnienia, lecz staje się formantem, który razem z formą 3. os. lp. czasownika tworzy samodzielny typ słowotwórczo-semantyczno-składniowy [Щербій 2014b]. Ergatywy tworzą czasowniki zarówno przechodnie, jak i nieprzechodnie obu aspektów, oznaczających czynności, stany konkretne i ogólne oraz procesy psychiczne i fizjologiczne. Możliwości języka ukraińskiego są w tym zakresie zasadniczo inne (por. też ukraińskie odpowiedniki funkcjonalne o innej formie, np. *mówi się* – *говорять* чи *говоримо*, *tworzy się* – *творють* чи *творимо* itp.);
- 3) formy równokształtne z 3. os. lp. rodzaju nijakiego – *zasypało śniegiem*, *złamało mu nogę*.

Polskie i ukraińskie formy zakończone na *-no*, *-to* utworzone od czasowników przechodnich często w dopełnieniu mają biernik bez przyimka, dlatego takie konstrukcje są czynne. W języku czeskim i rosyjskim podobne konstrukcje występują bardzo rzadko.

Ukraińskie formy na *-no*, *-to* w porównaniu z polskimi straciły znaczenie przeszłości, lecz zachowały rezultatywność (jednokrotną w formach dokonanych i wielokrotną w formach niedokonanych). Z tego powodu w języku ukraińskim używamy tych form z czasownikiem posiłkowym *було* lub *буде* w celu podkreślenia zaprzeczności lub przyszłości: *...докладний аналіз **було зроблено** у попередній лекції ...* [Andrij Domanowskyj]; *Прем'єр заявив, що до кінця року бюджет **буде повністю виконано**, а також зазначив перевиконання річного плану* [„Українська правда”] – w języku polskim nie rejestrujemy w NKJP używania form zakończonych na *-no*, *-to* z czasownikami posiłkowymi. W takiej funkcji występuje imiesłów przymiotnikowy bierny: *Może się doczekamy, że nasz plac **będzie zrobiony** tak jak Plac Wolności – powiedział jeden z mieszkańców* [„Gazeta Poznańska”].

Język ukraiński nie tworzy form zakończonych na *-но*, *-то* od czasowników zwrotnych na *-ся*, jak to mamy w języku polskim, gdzie formy na *-no*, *-to* są motywowane bez ograniczeń przez wszystkie czasowniki, zachowując zwrotny formant *się*: *troszczono się*, *bawiono się*, *odżywiano się* [Щербій 2016, 12]: *W mroku **pchano się**, **walczone** o to, kto pierwszy* [Zofia Kossak]; ***Dyskutowano** tam, **witano się**, **weselono**, **kłócono*** [Andrzej Sapkowski].

Rzeczowniki odczasownikowe w ujęciach językoznawczych stanowią zagadnienie dyskusyjne. Zygmunt Saloni używa terminu *odstłownik*, który odnosi do rzeczowników na *-nie/-cie* typu *pachnienie, wiedzenie*, zaliczając takie formy do czasownikowych [Saloni 2004]. Stanisław Mędak używa podobnego terminu *rzeczownik odstłowny*, włączając takie wyrazy do paradygmatu czasownikowego [Mędak 2004]. Witold Doroszewski zalicza takie formy do rzeczownika, ponieważ w *Słowniku języka polskiego* pod jego redakcją są one określane jako forma rzeczownikowa czasownika [SJP wersja elektroniczna]. Stanisław Dubisz stosuje inne ujęcie, ponieważ większość rzeczowników odczasownikowych na *-nie, -cie* włącza do artykułów hasłowych o czasownikach w ramach paradygmatu czasownikowego: *rozmyślanie* książk. ‘zastanawiać się nad czymś, rozważać, rozrzucać coś w myśli; medytować’. Jeżeli wyraz ma jeszcze inne dodatkowe znaczenie, autor wyróżnia to w oddzielnym artykule z wyjaśnieniem: a) rzecz. od *rozmyślać*; b) medytacja, refleksja, także religijna [USJP, wersja elektroniczna].

Tworzenie oraz funkcjonowanie rzeczowników odczasownikowych w językach słowiańskich ma dawne prasłowiańskie pochodzenie, szczególnie wspólne sufiksy *-nъje, -tъje*, które w każdym języku słowiańskim ewoluowały: ukr. *лікування, пиття*; pol. *leczenie, picie*; czes. *zvluseni, zvlusovdni*; ros. *исследование, развитие*; biał. *маўчанне, жыццё*; bułg. *гледане*; mac. *oranje* itp. [Пчелинцева 2019, 33].

Jadwiga Puzynina, autorka szczegółowej pracy o nazwach czynności w języku polskim, podobnie jak inni językoznawcy (Klára Buzássyová, Juraj Furdík, Hana Křížková, Petr Karlík) wyodrębnia dwa typy rzeczowników odczasownikowych 1) kategoriale *substantivum verbale* (*-anie, -enie, -cie, -ęcie*), które wg cech formalno-składniowych dążą do czasownika (tj. rzeczowniki czasownikowe); wśród nazw czynności takie derywaty odczasownikowe są najliczniejsze, np.: *mycie, bicie, chodzenie, robienie*; 2) niekategoriale *substantivum deverbale*, tworzone za pomocą różnych formantów (około 80), zbliżające się przez to do rzeczownika, znaczeniowo nieregularne, np.: *dyżur, handel, kontakt, zastrzyk, wykład, przedruk, wdech* itp. [Puzynina 1969, 28–33].

W językoznawstwie wschodniosłowiańskim nie ma podziału na kategoriale i niekategoriale rzeczowniki odczasownikowe – wszystkie formacje są rozumiane jako takie same konstrukcje słowotwórcze bez względu na ich zróżnicowaną semantykę [Пчелинцева 2016].

W języku ukraińskim rzeczowniki odczasownikowe tworzy się za pomocą przyrostków słowotwórczych: *-ни(я)* (warianty *-енн(я), -інн(я), -тт(я)*): *кохати – кохання, бути – буття, довіряти – довір’я*; sufiks zerowy: *переходити – перехід*; sufiks *-к(а)*: *орати – оранка*. Ostatnie formy na *-к(а)* przeczą dawnej ukraińskiej tradycji językowej, ponieważ są one kalką z języka rosyjskiego i określają jedynie rezultat czynności, a nie same czynności czy zdarzenia. Jedną z najważniejszych tendencji

rozwojowych ukraińskiego języka specjalistycznego i terminologii w ogóle jest aktywizacja *stricte* ukraińskiego materiału leksykalnego i odrzucanie odpowiednich zapożyczeń. Dotyczy to przede wszystkim, jak twierdzą badacze, kalkowanych z języka rosyjskiego rzeczowników odczasownikowych na *-k(a)* zamiast *-нн(я)*, *-тт(я)*, które są dawną ukraińską tradycją językową [Jóźwikiewicz 2008, 142].

Rzeczowniki odczasownikowe zakończone na *-ння*, *-ття* // *-anie*, *-enie*, *-cie*, *-ęcie* nazywają czynność trwającą, jeżeli są utworzone od czasowników niedokonanych, a te utworzone od czasowników dokonanych i niedokonanych nazywają czynności będące rezultatami procesu [Курило 2008, 77].

W językoznawstwie ukraińskim rzeczowniki odczasownikowe nie należą do paradygmatu czasownika, lecz są wyróżniane jako specyficzny typ rzeczownika. Czasownikowy charakter takich formacji potwierdzają różne cechy: wspólne znaczenie procesualne, zachowanie przyrostków i przedrostków czasownika podstawowego, które są wskaźnikami przynależności do pewnego aspektu, kategoria przechodniości, czasownikowa rekcja oraz walencja.

Rzeczowniki odczasownikowe zachowują opozycję aspektową. W języku ukraińskim często brakuje jasnego rozumienia oraz zasad używania i tworzenia tych wyrazów, chociaż ta sytuacja powoli się zmienia: **Обстеження** (zamiast *обстежування*) *буде тривалим*; **Наповнення** (zamiast *наповнювання*) *системи триватиме кілька годин* [Городенська 2017, 19]. Dla języka ukraińskiego bardziej tradycyjne jest używanie konstrukcji czasownikowych z bezokolicznikiem, imiesłowem przysłówkowym lub formami osobowymi czasownika. W języku polskim rzeczowniki odczasownikowe tworzy się od prawie wszystkich czasowników obu par aspektowych [Пчелинцева 2016, 160]: *robienie* – *zrobienie*, *mycie* – *umycie*, *picie* – *wypicie*, *bicie* – *podbicie*, *pisanie* – *napisanie*, *malowanie* – *wymalowanie*, *otwieranie* – *otwarcie*.

Kategoria aspektu związana jest z kategorią liczby, która determinuje czasownikowy lub rzeczownikowy charakter tych form, ponieważ rzeczowniki odczasownikowe używane są wyłącznie w liczbie pojedynczej, co wskazuje na abstrakcyjność, niepoliczalność czynności. W związku z tym używanie tych form w liczbie mnogiej przyczynia się do substancytywizacji znaczenia leksykalnego, konkretyzacji i utraty semantyki aspektualnej, np.: *Pośpiech **przestłuchań**, a potem **wykonania** wyroków śmierci powinny budzić nieufność* [Wojciech Żukrowski] – ważnym warunkiem używania rzeczowników odczasownikowych jest wyrażanie nieograniczonej ilości wykonywania danej czynności, oprócz tego wydzielone przykłady mają charakter substancywowany, są terminami z dziedziny prawa.

W języku polskim i ukraińskim obserwujemy produktywność tworzenia i używania nowych słów, derywowanych szczególnie od wyrazów zapożyczonych: *esemesowanie*, *googlowanie*, *facebookowanie*, *instalo-*

wanie, blogowanie, instagramowanie, polubienie. W języku potocznym oraz na stronach internetowych spotykamy używanie nawet kilku takich leksemów w jednym zdaniu: *Spodobało nam się **blogowanie, facebookowanie, czas na instagramowanie*** [Internet].

Język ukraiński, w przeciwieństwie do rosyjskiego i polskiego, może za pomocą tylko czasownika czy rzeczownika odczasownikowego oraz kategorii aspektu wyraźnie dokonać rozróżnienia pomiędzy czynnością a zdarzeniem, np.: czynność – *досліджування* (aspekt niedokonany), zdarzenie – *дослідження* (aspekt dokonany), w języku rosyjskim i polskim – czynność i zdarzenie – *исследование, badanie* [Jóźwikiewicz 2008, 146].

Rzeczowniki odczasownikowe mogą być używane jako parafrazy zdań z orzeczeniami zarówno w stronie czynnej, jak i biernej bez zmiany znaczenia. Na to wskazuje nie tylko budowa morfologiczna rzeczownika odczasownikowego, którego podstawą jest imiesłów przymiotnikowy bierny, ale i podobna forma agensa w obu konstrukcjach: *Słoiki, starannie **myte przez** aseptyczną ciotkę Mirosławę, ujawniały swe sekrety* [Jacek Dehnel]; *Byłaś zbyt miła dla niego – powiedziałem, wycierając **myte przez Renię** naczynia* [Mariusz Ziomecki] – konstrukcja bierna z imiesłowem, biernikiem i przymikiem *przez*; *Do snujących się dźwięków dołączył brzęk talerzy i sztućców, niesionych do **mycia przez Lidkę*** [Robert Urbański; Jacek Kondracki] – konstrukcja z rzeczownikiem odczasownikowym z agensem w bierniku i przymikiem *przez*.

W języku ukraińskim podobna konstrukcja występuje z agensem w narzędniku: *Мокрі, липкі від поту люди зринали і не могли зринуті з сонного очманіння, борсалися в тяжкій атмосфері, як на дні моря, наснаженій тухлим смородом, надміром вуглекисню, терпкими випарами давно не **митого милом** тіла...* [Софія Андрухович] – konstrukcja z imiesłowem. *Після **миття шампунем** машина набуде свого натурального кольору, тобто білого* [Віктор Савченко] – konstrukcja z rzeczownikiem odczasownikowym.

Specyficzną cechą języka polskiego, częściowo czeskiego i słowackiego, są tzw. *zwrotne rzeczowniki odczasownikowe*, które zachowują zwrotny formant *się* przy *substantivum verbale*, np.: ***Uczenie się** w najbardziej dosłowny i bezpośredni sposób, co oznacza wykorzenienie...* [Kamila Sławińska]. O produktywności tych form świadczy tendencja do tworzenia takich form od nowych leksemów (*instalowanie się, logowanie się*), np. w tytule artykułu: *Od „grzechu anielstwa” do „uważności”, czyli poezja jako **instalowanie się** w świecie* [Marek Zaleski, „Teksty Drugie” 2011]. Jak zauważa Halina Safarewiczowa [Safarewiczowa 1954, 332], przyczyną tego zjawiska może być swobodne funkcjonowanie w zdaniu zaimka *się* i jego desemantyzacja w porównaniu z językiem ukraińskim i rosyjskim, w których *-ся* złączyło się z czasownikiem: *Zmuszają do **obejrzenia się**, nawet do **podążenia się** za kobietą, które ich używa* [Janusz Wiśniewski].

Kategoria przechodniości wyraża się przez funkcyjne podobieństwo rzeczownika w bierniku przy czasowniku przechodnim oraz rzeczownika w dopełniaczu przy rzeczownikach odczasownikowych, motywowanych przez czasowniki przechodnie: *malować obraz* – *malowanie obrazu*, *obserwować ptaki* – *obserwowanie ptaków*. Dopełniacz oznaczający obiekt w konstrukcjach z rzeczownikami odczasownikowymi utworzonymi od czasowników przechodnich jest regularną transformacją dopełnienia bliższego w bierniku.

Semantyka kategorii przechodniości / nieprzechodniości rzeczowników odczasownikowych wpływa na łączliwość i staje się cechą różniącą wieloznaczne rzeczowniki odczasownikowe. Rejestr semantyczny rzeczowników odczasownikowych: *посвячення, скликання, покарання, пристосування, порівняння* // *podanie, badanie, nakrycie, zamknięcie, okrycie* składa się z dwóch lub więcej znaczeń, wśród których znaczenie pierwsze to określenie czynności, a drugie – określenie pojęcia, terminu, przedmiotu itd. Semantyka przechodniości i znaczenie rezultatu czynności są właściwościami jedynie rzeczowników odczasownikowych.

Rzeczowniki odczasownikowe zakończone na *-nie*, *-cie* mają przede wszystkim podobną walencję jak czasownik podstawowy (z przyimkiem lub bez), np.: *potagać przyjacielowi* – *potaganie przyjacielowi*, *rządzić krajem* – *rządzenie krajem*, *rozmawiać o bracie* – *rozmawianie o bracie*, *pracować nad planem* – *pracowanie nad planem* // *допомогати другові* – *допомога другові*, *керувати країною* – *керування країною*, *розмовляти про брата* – *розмова про брата*, *працювати над планом* – *праця над планом*, ponieważ bardziej naturalnie brzmią konstrukcje z czasownikiem.

Hybrydalne formy czasownikowe są aktualnym i niewystarczająco zbadanym tematem badawczym, szczególnie w wypadku języków słowiańskich. Cechą charakterystyczną tych form odczasownikowych jest zachowanie semantyczno-składniowej kategorii walencji. Formy na *-no*, *-to*, imiesłowy przymiotnikowe, rzeczowniki odczasownikowe oraz bezokoliczniki zachowują wszystkie pozycje walencyjne czasowników podstawowych, oprócz subiektu. Każda z wyżej wymienionych form w pewnym stopniu wyraża cechy procesualne oraz naśladuje kategorie czasownikowe lub kategorie imienne, co daje podstawy do tego, aby traktować je jako czasownikowe, imienne lub hybrydalne.

Ukraiński imiesłów przymiotnikowy jest semantycznie bliższy przymiotnikowi, ponieważ wyraża cechę przedmiotu związaną z wykonywaną przez niego czynnością lub właściwym dla niego stanem. W związku z tym w języku ukraińskim naturalne są konstrukcje z imiesłowami,

które wyrażają stronę jako rezultat czynności lub wydarzenia, ale nie są właściwe językowi ukraińskiemu konstrukcje imiesłowowe bierne, wyrażające czynność lub wydarzenie. Polskie imiesłowowe przymiotnikowe zachowują kategorie aspektu oraz strony, ukraińskie – tylko aspektu, w języku rosyjskim zaś – aspektu, czasu oraz strony. Należy zauważyć, że w języku ukraińskim, podobnie jak w polskim, formy imiesłowowe pełnią w zdaniu funkcje atrybutywne i predykatywne, w porównaniu z językiem rosyjskim, w którym istnieją krótkie formy imiesłowów przymiotnikowych do wyrażania funkcji predykatywnej.

W języku ukraińskim bardziej rozpowszechnione są konstrukcje z bezokolicznikiem niż z rzeczownikami odczasownikowymi, co jest spowodowane kulturowo-semantyczną tradycją poznawania świata przez czasownik. Język polski charakteryzuje intensywne tworzenie form imiesłowów przymiotnikowych oraz rzeczowników odczasownikowych, czego potwierdzeniem jest wiele neologizmów.

Wykaz stosowanych skrótów

biał. – białoruski	pol. – polski
bułg. – bułgarski	r.m. – rodzaj męski
czes. – czeski	r.n. – rodzaj nijaki
książk. – książkowe	r.ż. – rodzaj żeński
lp. – liczba pojedyncza	ros. – rosyjski
mac. – macedoński	recz. – rzeczownik
np. – na przykład	ukr. – ukraiński
os. – osoba	wg – według

Bibliografia

- P. Bąk, 1978, *Gramatyka języka polskiego*, Warszawa.
- R. Grzegorzyczkowa, R. Laskowski, H. Wróbel, 1999, *Gramatyka współczesnego języka polskiego. Morfologia*, Warszawa.
- P. Jóźwikiewicz, 2008, *Ukraińskie rzeczowniki odczasownikowe na -нн(я), -мм(я) – historia, funkcjonowanie, kontrowersje*, „Roczniki Humanistyczne” t. LVI (7), Lublin, s. 141–149.
- H. Koneczna, 1956, *O budowie zdania Imćpana Paskowego słów kilkoro 3. Orzeczenia składające się z verbum finitum czasowników niezurotnych w formie III os. l. poj. + zaimek się*, „Poradnik Językowy” z. 10, s. 385–391.
- S. Mędak, 2004, *Słownik form koniugacyjnych czasowników polskich*, Kraków.
- A. Nagórko, 2007, *Zarys gramatyki polskiej*, Warszawa.
- NKJP: Narodowy Korpus Języka Polskiego, <http://www.nkjp.pl> [dostęp: 30.03.2021].
- J. Puzyrnina, 1969, *Nazwy czynności we współczesnym języku polskim (słowo-twórstwo, semantyka, składnia)*, Warszawa.

- H. Safarewiczowa, 1954, *Rzeczowniki „zwrótne” w języku polskim*, „*Język Polski*” XXXIV, z. 5, s. 332–348.
- Z. Saloni, 2012, *Podstawy teoretyczne „Słownika gramatycznego języka polskiego”*, Warszawa.
- J. Strutyński, 2002, *Gramatyka polska*, Kraków.
- J. Tokarski, 1951, *Czasowniki polskie: formy, typy, wyjątki*, Warszawa.
- USJP: S. Dubisz (red. nauk.), 2004, *Uniwersalny słownik języka polskiego*, Warszawa, wersja 1.0. [dostęp: 30.03.2021].
- SJP: W. Doroszewski (red.), 1958–1969, *Słownik języka polskiego*, t. I–X, Warszawa, <https://sjp.pl> [dostęp: 30.03.2021].
- H. Wróbel, 1975, *Składnia imiesłowów czynnych we współczesnej polszczyźnie*, Katowice.
- H. Wróbel, 2001, *Gramatyka języka polskiego*, Kraków.
- D. Wieczorek, 1994, *Ukraiński pierfiect na -no, -to na fonie polskiego pierfiecta*, Wrocław.
- Й. Андерш, 1987, *Типологія простих дієслівних речень у чеській мові у зіставленні з українською*, Київ.
- Л. Булаховський, 1948, *З історичних коментаріїв до української літературної мови*, „Наукові записки КДУ імені Т.Г. Шевченка” т. VII, вип. III, „Філологічний збірник” nr 2, s. 25–50.
- І. Вихованець, 1988, *Частини мови в семантико-граматичному аспекті*, Київ.
- І. Вихованець, К. Городенська, 2004, *Теоретична морфологія української мови: Академ. граматики укр. мови*, Київ.
- В. Виноградов, 1972, *Русский язык. Грамматическое учение о слове*, Москва.
- М. Гінзбург, 2019, *Особливості української мови щодо подавання процесових понять у фахових текстах*, „LANGUAGE: Codification Competence Communication” (1), s. 7–24.
- Г. Гнатюк, 1982, *Дієприкметник у сучасній українській літературній мові*, Київ.
- К. Городенська, 2017, *Грамматичний стандарт української літературної мови і сучасна практика*, „Грамматичні студії” (3), s. 17–21.
- М. Жовтобрюх, Б. Кулик, 1972, *Курс сучасної української літературної мови*, cz. I, Київ.
- Г. Козачук, 2007, *Українська мова для абітурієнтів*, Київ.
- А. Кравчук, 2015, *Польська мова. Граматика з вправами: Підручник для вищих навчальних закладів*, Київ.
- КУМ: *Корпус української мови*, <http://korpus.org.ua> [dostęp: 30.03.2021].
- О. Курило, 2008, *Уваги до сучасної української літературної мови*, Київ.
- А. Пешковський, 2001, *Русский синтаксис в научном освещении*, Москва.
- Е. Пчелинцева, 2016, *От глагола к имени: аспектуальность в русских, украинских и польских именах действия*, Санкт-Петербург.
- О. Пчелинцева, 2019, *Функціонально-граматична специфіка українських віддієслівних іменників зі значенням дії на фоні інших слов'янських мов*, „Термінологічний вісник”, вуд. 5, Київ, s. 33–40.
- В. Русанівський, 1968, *Порівняльно-типологічна характеристика дієслівного стану в сучасних слов'янських мовах*, Київ.
- СУМ: 1970–1980, *Словник української мови: в 11 тт.*, ред. І. Білодіда. Київ, <http://sum.in.ua/> [dostęp: 30.03.2021].

- Н. Щербій, 2014а, *Граматична сполучуваність виразу się в польській мові в порівнянні з українською мовою (постфікс -ся)*, „Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету, серія: «Філологія», wyd. 9, s. 44–48.
- Н. Щербій, 2014b, *Безособові рефлексивні конструкції в українській і польській мовах* [w:] О. Паламарчук (red.), *Компаративні дослідження слов'янських мов і літератур: Пам'яті академіка Леоніда Булаховського: зб. наук. праць*, wyd. 24, Київ, s. 215–222.
- Н. Щербій, 2016, *Категорія зворотності дієслів у польській мові: автореф. дис.... канд. філол. наук: 10.02.03*, Київ.

Hybrydalne formy czasownikowe w języku polskim i ukraińskim

Streszczenie

Hybrydalne formy czasownikowe są aktualnym i niewystarczająco zbadanym przez językoznawców zagadnieniem. W artykule dokonano opisu hybrydalnych form czasownikowych w celu porównania ich w materiale pochodzącym z języka polskiego i ukraińskiego, analizy tych form ze wspólnego punktu widzenia – procesualności. Hybrydalność polega na formowaniu części mowy, które łączą w sobie kategorie charakterystyczne dla różnych (werbalnych i imiennych) klas leksemów, np.: strony, czasu, zwrotności, przypadku oraz liczby. Do takich form zalicza się: rzeczownik odczasownikowy, imiesłów przymiotnikowy, bezosobowe formy na *-no*, *-to* oraz bezokolicznik. Zastosowanie metody porównawczej umożliwiło wyodrębnienie wspólnych i odmiennych cech w obu językach oraz scharakteryzowanie stopnia bliskości z czasownikiem czy rzeczownikiem, szczególnie dzięki kategorii zwrotności, chociaż jest to tylko formalna zbieżność z formami zwrotnymi. Wszystkie wyżej wymienione części mowy łączy wspólna kategoria aspektu. Stwierdzono produktywność procesu tworzenia rzeczowników odczasownikowych.

Słowa kluczowe: formy czasownikowe – rzeczownik odczasownikowy – imiesłów przymiotnikowy – imiesłów przysłówkowy – bezosobowe formy na *-no*, *-to* – bezokolicznik.

Hybrid verb forms in Polish and Ukrainian

Summary

Hybrid verb forms constitute a relevant aspect that has been little studied by linguists. The paper discusses hybrid verb forms in order to determine structural and semantic differences against the background of Polish and Ukrainian. The hybridity of verb forms lies in the formation of parts of speech that combine categories characteristic of different classes of words, such as voice, tense, reflexivity, case, number. Such forms include the verbal noun,

adjectival participle, impersonal predicative forms ending with *-no*, *-to*, and infinitive. The use of the comparative analysis made it possible to separate common and different features in both languages. Polish and Ukrainian are characterised by different degrees of convergence with verb or noun, in particular due to the category of reflexivity. The paper states that all these mixed parts of speech are united by the category of aspect, which relates primarily to verb. The paper also analyses the functioning of hybrid verb forms in modern Polish and Ukrainian.

Keywords: verb forms – verbal noun – adjectival participle – adverbial participle – impersonal forms ending with *-no*, *-to* – infinitive.

Adj. Monika Czarnecka